

Hrvoje Ivanković

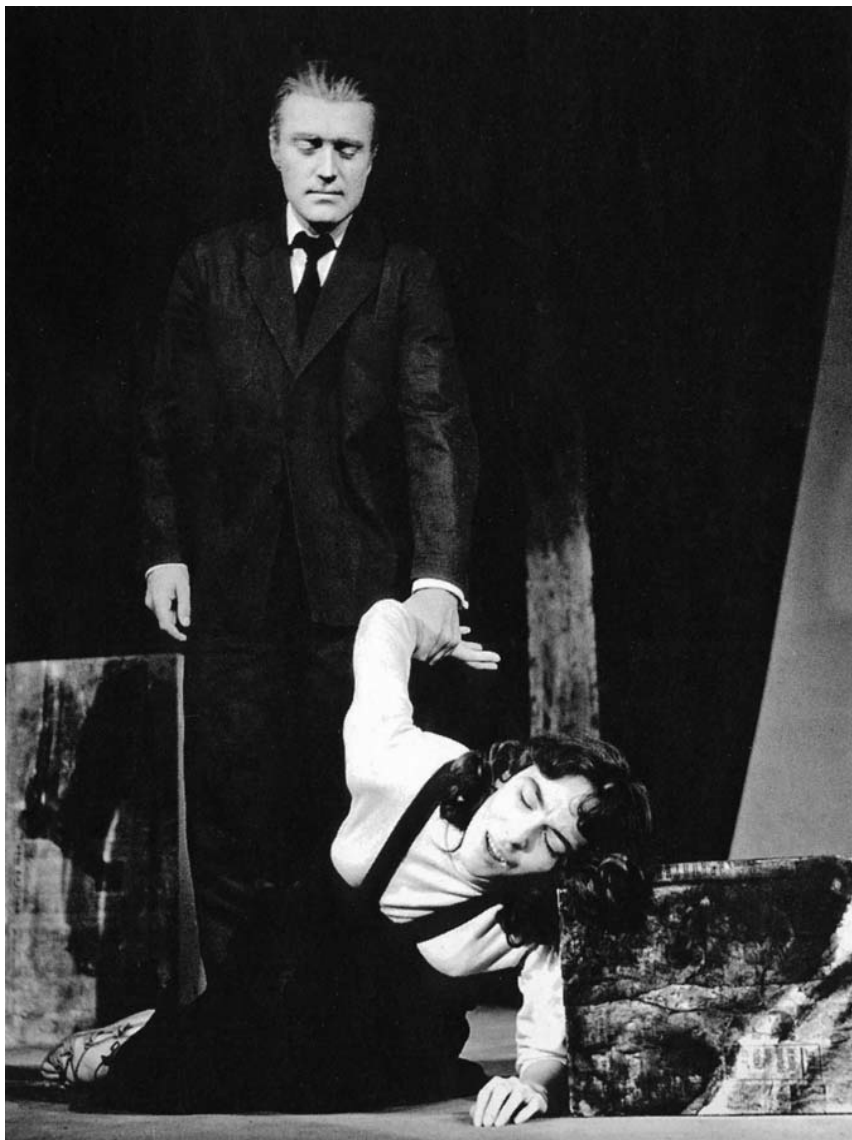
LOPUDSKA GLUMAČKA KRASOTICA

Skica za portret Marije Kohn (1934. – 2018.)

Ovoga ljeta zauvijek nas je napustila velika dubrovačka i hrvatska glumica Marija Kohn. Za sobom je ostavila iznimnu glumačku priču, jednu od onih koje su obilježile hrvatsko kazalište u drugoj polovici 20. stoljeća, ali i brojne intervjue prožete sličicama iz njezina privatnog života koje bi dobrom romanopiscu ponudile obilje grade za kakav *bildungsroman* ili veliku obiteljsku sagu.

Marija Kohn rodila se 1934. na otoku Lopudu uz koji je ostala vezana tijekom čitavog života, provodeći mnoga ljeta u staroj kući svojih predaka Đivanovića koja je navodno preživjela razorni potres iz 1667. Marijin otac bio je pomorski kapetan Antun

Sven Lasta i Marija Kohn u *Antigoni* Jeana Anouilha, Zagrebačko dramsko kazalište, 1956.

Kohn, sin Miha Kohna, pokrštenog Židova iz poljskog dijela Ruskog Carstva, koji je nakon Oktobarske revolucije emigrirao u Jugoslaviju. Isprva je radio kao obučar u Splitu, a potom se doškolovao te postao učitelj u Supetru, na Braču, gdje je i upoznao svoju buduću suprugu s kojom se, zbog premještaja, preselio u Konavle. Nakon dodatne specijalizacije Miho Kohn postao je profesor matematike u dubrovačkoj gimnaziji i prema Marijinim sjećanjima upravo su ga njegovi bivši učenici uspjeli zaštititi od progona i stradanja za vrijeme Drugog svjetskog rata.

Marijina majka Franka bila je kćerka Marije Đivanović, djevojke iz siromašne lopudske obitelji, i povratnika iz Kalifornije Đura Perinića, Lopudanina rođena u Port Saidu gdje je njegov otac radio kao nadzornik u doba izgradnje Sueskog kanala. Đuro je umro od upale pluća koju je, prema obiteljskoj predaji, zaradio nakon što se, već bolestan od tuberkuloze, zaputio na hodočašće u Lourdes te se tamo usred zime okupao u svetoj vodi. Marija Perinić tada se s dvoje djece vratila u rodnu joj kuću u kojoj će, poslije ženidbe s njezinom kćerkom Frankom, kratkotrajno živjeti i Antun Kohn. Tu će se, napokon, roditi i njihova djeca, Marija i Miho mlađi, kasnije također pomorac, koji nikada neće vidjeti svog oca. Antun Kohn nije se, naime, vratio s plovidbe na koju je otišao 1938., pa su u obitelji mislili da je stradao u uskoro započetim ratnim sukobima.

Marija Kohn tada je imala samo četiri godine, no još od rane mladosti slutila je da u toj priči nešto ne štima, pa je, stekavši prve vlastite prihode, počela davati oglase u novinama širom svijeta tražeći nestalog Antuna Kohna. Potkraj 1960-ih učinila je to i posredstvom poznanika koji su živjeli u Argentini i jednog dana na vratima njihova dućana u Buenos Airesu pojavio se Marijin izgubljeni otac. Iz kontakata koji su uslijedili doznala je da je veći dio rata proveo kao komandant izbjegličkog logora u Italiji gdje je i upoznao svoju buduću suprugu, Korčulanku, s kojom se odselio u Argentinu i dobio tri kćerke. Mariju je naljutio ton Antunova pisma u kojem je obećao da će joj nadoknaditi sve što je njegovim odlaskom izgubila, pa je odbila svaki daljnji kontakt s ocem, ali se ipak zbližila s jednom od svojih polusestara koja je u dva navrata dolazila u Hrvatsku.

Marijina majka Franka umrla je, pak, 1943. od tuberkuloze, tako da je naša buduća glumica dio djetinjstva i ranu mladost provela s bakom Marijom na Lopudu te djedom i

bakom u Dubrovniku, kamo se morala preseliti kada je krenula u gimnaziju. Tih godina debelo su joj se zamjerili konzervativnost i patrijarhalnost okružja u kojem je odrasla, što će je zarana pretvoriti u jednu od naših najemancipiranijih dramskih umjetnica koja će, primjerice, bez dlake na jeziku govoriti o svoja četiri braka i odnosu prema muškarcima te postati prva domaća glumica koja će se djelomično razodjenuiti pred televizijskim kamerama. Dogodilo se to 1976. u drami Branka Ivande *Dugo putovanje u bijelo*, a Marijin komentar bio je jednostavan i logičan: *Priča o ženi koja je po svaku cijenu htjela ponovno privući pažnju svog muža ne bi se mogla ispričati da nisam snimila takvu scenu.*

O strogom režimu u kući Marijina nona Miha Kohna svjedoči i jedan pomalo bizaran podatak: buduća diva hrvatskog glumišta do šestog je razreda gimnazije gledala samo jedan film, Disneyjevu ekranizaciju *Snjeguljice i sedam patuljaka*, a u kazalište je prvi put u životu ušla 1950., i to ne kao gledateljica, nego kao glumica. Potkraj 1949. u dubrovačkom Narodnom kazalištu premijerno je izvedena drama Ivana Cankara *Kralj Betajnovne*, u režiji Petra Maleca. Ulogu četrnaestogodišnje Nine igrala je mlada glumica Olga Januszewsky, podrijetlom Ruskinja, koja je nekoliko tjedana poslije premijere, kao jedna od usputnih žrtava političkog sukoba Tita i Staljina, morala napustiti Jugoslaviju. Nemajući zamjenu u ansamblu, a ne želeći s repertoara skinuti rasprodanu predstavu, uprava kazališta obratila se za pomoć gimnazijskom profesoru hrvatskog jezika Jovi Krivokući, a on im je kao zamjenu za Januszewsku predložio nadarenu recitatoricu, Mariju Kohn. *Kad je to doznao moj nono koji je na istoj školi predavao matematiku, poludio je, ali je na kraju pod pritiskom cijelog profesorskog zbora ipak popustio*, pričala je kasnije Marija koja je za sobom već imala jedno efemerno scensko iskustvo: kao djevojčica na rodnom Lopudu nastupala je u nekom nabožnom igrokazu. Unatoč silnoj tremi koja ju je pratila, reakcije na njezino prvo pojavljivanje na sceni dubrovačkog kazališta bile su vrlo povoljne, pa je ubrzo postala i članica Kulturno-umjetničkog društva „Marin Držić“ u čijoj su dramskoj sekciji, pod vodstvom Stjepa Stražičića, tih godina nastupali mnogi budućí profesionalci poput Tonka Lonze, Kikija Kapora, Maje Čučković, Žuže Egrenyi, Dese Begović i velike Marijine

Marija Kohn kao Roža u filmu *Svoga tela gospodar*, red. Fedor Hanžeković, 1957.

mladenačke ljubavi, Izeta Hajdarhodžića. Na Izetov poticaj Marija Kohn će se 1952. prijaviti na drugi ispitni rok na zagrebačkoj Akademiji za kazališnu umjetnost te unatoč Gavellinom nezadovoljstvu njezinim nastupom (jakom je dubrovačkom intonacijom recitirala Čopićevu pjesmu *Grob u žitu*) upisati studij glume. Presudno važnu podršku tom joj je prilikom dao profesor scenskog govora Sven Lasta, a Marija je poslije smatrala da je u njezinu izgledu naslutio glumicu kakva je nedostajala hrvatskom kazalištu: *Mislim da sam mu bila zanimljiva kao pojava; bila sam visoka čak 165 centimetara i teška 42,5 kilograma, imala sam debele pletenice duge do koljena, na nogama dva broja veće nonine cipele i prevelik kaput skrojen od*

talijanske vojničke pelerine. Marija je, poštujući novou želju, na prvom ispitnom roku već bila primljena na Prirodoslovno-matematički fakultet, no zarada kazalištem bila je jača te u tom pogledu čak ni strogi Miho Kohn nije mogao ništa učiniti.

U njezinoj glumačkoj generaciji, trećoj od osnutka Akademije, našli su se mnogi kasnije poznati glumci poput Ljiljane Gener, Vanje Dracha, Sandre Langerholz, Vlade Štefančića, Krune Valentića i Krešimira Zidarića, uključujući i nekolicinu (Martin Bahmec, Zlatko Hrbaček, Branka Lončar, Zlatko Madunić, Izet Hajdarhodžić, Žuža Egrenyi) koji će dio karijere provesti u Dubrovniku. U kazalištu u kojem je započela svoj glumački put Marija Kohn bit će,

međutim, angažirana samo još jednom, 2004. kada je u Teatru Bursa, komornoj sceni Kazališta Marina Držića, nastupila u drami Israela Horowitza *Moja stara gospoda*.

Razlog zbog kojeg se Marija Kohn nije vratila u Dubrovnik lako je razumjeti. Još kao studentica treće i četvrte godine odigrala je sedam zapaženih uloga u novoosnovanom Zagrebačkom dramskom kazalištu (među kojima i Betty Paris u Millerovim *Vješticama iz Salema*, Gillette u Giraudouxovoj tragikomediji *Za Lukreciju* te Agnes u Apolonu iz *Bellaca* istog autora), a istovremeno je intenzivno surađivala i sa Studentskim eksperimentalnim kazalištem i redateljem Bogdanom Jerkovićem, pokazujući kako joj je do kazališne slobode jednako stalo koliko i do one životne. S popularnim SEK-om gostovala je i na nekoliko inozemnih festivala, primjerice u Parmi gdje je njihova postava jednočinke Tennesseeja Williama *Posljedice loše večere* dobila Zlatnu palmu, no nakon predstave *Nevidljiva kapija* Ota Bihaljija Merina uprava ZDK-a zabranila joj je daljnju suradnju sa SEK-om, zbog brige za njezino zdravlje i tjelesnu spremu. Zanimljivo je da je u toj predstavi Marija Kohn igrala Antigonu, tragičnu heroinu s kojom je nepunih godinu dana ranije zabljesnula i u ZDK-u, u Spaićevoj postavi Anouilhove *Antigone*. Samo dva mjeseca kasnije, potkraj 1956., u ZDK-u je premijerno izvedena i smešna pripovest Slavka Kolara *Svoga tela gospodar*, u režiji Branka Gavella i Ljudevita Galica. Marija je nastupila u ulozi šepave djevojke Rože, namah osvojivši publiku i kritiku. Pedantni Ivo Hergešić primijetio je kako većina glumaca Kolarovu pokupsku kajkavštinu *navlači* na svoj urbani kajkavski govor, dok je *najveću autentičnost postigla* Marija Kohn *koja nije ni porijeklom ni odgojem kajkavka*. *Ova mlada glumica koja nas je nedavno zapanjila kao Anouilhova Antigona, stvorila je u Kolarovoj Roži nezaboravan lik*, zapisao je taj patrijarh među hrvatskim kritičarima, a odjek Marijine Rože čuo se i desetljećima kasnije. Teško je, naime, naći iole opsežniji intervju s Marijom Kohn u kojem nije bila iznova propitivana o toj ulozi koja joj je obilježila karijeru. Puno je puta tako morala ponoviti priču o marljivom radu s Kolarom, Gavellom, Galicem i dr. Bratoljubom Klaićem, o izletima u sela zagrebačke okolice gdje su s najvećom pažnjom slušali izvorne kajkavske govornike, o pismu koje joj je Kolar uputio nakon što je za svoju Rožu dobila nagradu na 2. Ste-

rijinom pozorju. Predstava u ZDK-u još uvijek se izvodila pred prepunim gledalištem kada je Fedor Hanžeković 1957. snimio i filmsku verziju Kolarove drame, u kojoj je Marija ponovno glumila Rožu, postavši preko noći i velika zvijezda jugoslavenske kinematografije. U međuvremenu je dobila i stalni angažman u Zagrebačkom dramskom kazalištu, a kao „glumica na plaći“ debitirala je s naslovnim ulogom u predstavi *Dnevnik Ane Frank* što ju je prema djelu Frances Goodrich i Alberta Hacketta režirao Kosta Spaić. Bila je to jedna od rijetkih prilika kada se prisjetila kako je i sama, za vrijeme zločinačkog ustaškog režima, morala na rukavu nositi žutu traku, a primjesu intimnog koju je unijela u tu hvaljenu kreaciju spomenula je i desetljećima kasnije, sumirajući svoja kazališna iskustva: *Uvijek su me kao glumicu pratile teške žene, sve s nekim manama i tjelesnim nedostacima, osim kad sam samu sebe igrala u Dnevniku Ane Frank*.

Kao glumica izuzetno širokog dijapazona Marija Kohn potvrdit će se 1957. i 1958. ulogama Nell u Beckettovu *Svršetku igre*, Grube u Držićevu *Skupu* te Djevojke u Saroyanovim *Ljudima u spilji*, što će Branka Hećimovića s pravom ponukati da zaključuje kako se od osnutka zagrebačke Akademije nije pojavila *ni jedna glumica, koja bi se u tako kratkom roku, u svega tri ili četiri sezone, u toj mjeri nametnula svojom glumačkom silinom i vrhunskim kreacijama*. Intenzitet tog glumačkog uzleta i njegova recepcija bili su takvi da se Mariji Kohn početkom sedamdesetih činilo kako se našla prekrivena sjenom vlastita uspjeha. A osjećaj je itekako varao jer je u međuvremenu imala još dvadesetak zapaženih kazališnih uloga (bile su tu i Shakespeareova Ofelija, Smoleova Izmena, Molièreove gospođa Pernel i Elisea, Erdmanova Marija Lukjanovna) te desetak filmskih i televizijskih kreacija, uključujući i gđu Jakupec u legendarnom Tanhoferovu filmu *H-8*, jednu od Ana u Bauerovom *Tri Ane* te glavnu ulogu u filmu Pjera Majhrovskog *Noći i jutro*.

No efekt onog čudesnog hira sudbine koji ju je u samo nekoliko godina pretvorio iz lopudske sirotice u hrvatsku glumačku krasoticu, bio je očito presnažan da bi se tek tako lako mogla zadovoljiti rutinom naše kazališne svakodnevice.

Jedan od svjedoka tog velikog glumačkog uzleta bio je i Marijin profesor, slavni slovenski redatelj Bojan Stupica

Nada Abrus i Marija Kohn u *Plakiru* ili *Grižuli* Marina Držića, Dubrovačke ljetne igre, 1973.

koji je od 1955. do 1957. djelovao u Zagrebu, a po povratku u Beograd želio je za sobom povući i Mariju Kohn. Uprava Jugoslovenskog dramskog pozorišta ponudila joj je čak i rješenje stambenog pitanja, što je Marija povjerala kolegici iz ansambla, Neli Eržišnik, a ova je potom animirala direktora ZDK-a, Peru Budaka, koji je intervenirao kod gradonačelnika Većeslava Holjevca, pa je Marija Kohn trajno ostala u Zagrebu, dobivši uskoro stan u Savskom gaju. Nakon uspjeha s filmom *Svoga tela gospodar* Marija Kohn dobila je, međutim, i jednu puno atraktivniju ponudu; slavni talijanski redatelj Federico Fellini želio ju je angažirati u svom filmu *Il Taccuino*, no ljubav je bila jača od karijernog izazova, pa je Marija odbila ponudu te ostala uz svoju staru i teško bolesnu lopudsku nonu.

Tijekom 1970-ih i početkom 1980-ih Marija Kohn relativno se često pojavljivala na sceni svog matičnog kazališta (u međuvremenu preimenovanog u Dramsko kazalište Gavella), no pored svih tih Vitracovih, Von Horvathovih, Čehovljevih, Feldmanovih, De Obadijinih ili Krležinih likova koje je odigrala, u njezinu doživljaju posebno su mjesto zauzimale dvije uloge ostvarene u suradnji s redateljem Ivicom Kunčevićem. U Vojnovičevoj *Maškarati ispod kuplja* igrala je staru sluzavku Maru, a potom je nastupila u monodrami *Jele*, svedenoj na portret tragične junakinje Vojnovičeva *Ekvinocija*. Buru emocija koje je iskazala u toj kreaciji (ta uloga *me iscrpila, i ispraznila mi dušu i tijelo*, govorila je) svakako su izazvale i neumitne asocijacije intimne, obiteljske prirode, pa nije stoga neobično što je žarko željela igrati tu ulogu i u integralnoj postavi *Ekvinocija*.

Imati glumicu takvih performansi i emotivnih poriva, a ne omogućiti joj da to i učini, nešto je s čime se hrvatsko glumište svakako ne može podičiti. A koliko je autentičnosti, snage, pa i duhovitosti, mogla unijeti u djela iz zavičajnog joj, dubrovačkog repertoara, Marija Kohn dokazala je u petnaestak prigoda, ponajčešće na Dubrovačkim ljetnim igrama gdje je osim u Držićevom *Grižuli* (antologijska kreacije Omakale) nastupala i u nekoliko postava *Dubrovačke trilogije* (Pavle u *Sutonu*, Ida, Gospođa Klara i Gospođa Mare u dramoletu *Na taraci*), *Skupa* (Variva, Dobre) i *Dunda Maroja* (Petrunjela, Baba). Duboku ukorijenjenost u mediteransko životno ozračje iskazala je, napokon, i ulogom Erminije u Violićevoj dramatisaciji i posta-

vi romana Slobodana Novaka *Mirisi, zlato i tamjan*, premijerno izvedenoj 1974. u Teatru ITD. *To je večer izvanredne glume, pravi trijumf neopisivo nove, nevidene, komične, tragične, temperamentne i suptilne Marije Kohn*, zaneseno je o njezinoj kreaciji pisala Marija Grđević, kao da je osjetila da će ta uloga obilježiti glumačku zrelost Marije Kohn na isti način na koji je Roža obilježila njezinu glumačku mladost. A slučaj, stari Marijin životni suputnik, odredio je da njezin partner u toj legendarnoj predstavi, koja će na repertoaru ostati dvadesetak godina, bude Izet Hajdarhodžić, čovjek uz kojeg je napravila prve glumačke korake.

Isti taj slučaj dva je desetljeća kasnije izrežirao još jednu neobičnu kazališnu priču. Marija Kohn je, naime, 1983. napustila Dramsko kazalište Gavella te otišla u slobodnjake, a vratila mu se samo još jednom, 1996. kada ju je Krešimir Dolenčić pozvao da u njegovoj postavi *Breze* glumi Katu Labudan, ulogu koju je u doba njezine Rože igrala Eta Bortolazzi. Dvije godine kasnije s tom su predstavom gostovali u Budimpešti, a nakon izvedbe Mariju je potražila nepoznata žena: bila je to Olga Januszewsky, glumica čiji je naprasni odlazak iz dubrovačkog kazališta odredio njezinu budućnost.

Iako je prije odlaska iz Gavelle Marija Kohn više puta surađivala s Teatrom ITD, igrajući u djelima suvremenih autora poput Bonda, Dannauda i Stopparda, doba njezina slobodnjaštva obilježili su nastupi u predstavama Teatra u gostima Relje Bašića, gdje je dobila priliku da u potpunosti iskaže svoj veliki komičarski talent, prvo u Hadžićevoj *Ljubavi na prvi pogled*, u kojoj je nastupala s Ivom Serdarom, pa potom i u Kovačevićevu *Balkanskom špijunu* te Mortimerovoj i Cookeovoj komediji *Kad mačke odu*; predstavama koje su zajedno imale preko 550 izvedbi. S tom popudbinom 1987. ušla je u ansambl Satiričkog kazališta Jazavac gdje će također nastupati u nekoliko izuzetno popularnih predstava poput Brešanova *Nečastivog na Filozofskom fakultetu* te Grđićeva *Spilita 3*, a mirovinu će dočekati u zagrebačkom HNK-u, u kojem je bila angažirana od 1989. do 1999. Iako je u središnjoj nacionalnoj kući ostvarila nekoliko zapamtljivih uloga, poput šjore Marije u Fabrijevoj *Berenikinoj kosi* ili *Hekube* u *Trilogiji o Agamemnonu* Lade Kaštelan, još uvijek joj je nedostajalo kazališnih uzbuđenja, pa se potkraj devedesetih bez

Pero Kvrđić, Marija Kohn, Miše Martinović, Milka Podrug Kokotović i Tonko Lonza u predstavi *Na taraci Iva Vojnovića*, Dubrovačke ljetne igre, 2009.

imalo otklona u Teatru ITD prepustila radu u predstavama izrazito suvremenih nadahnuća (*Plan 9* Lukasa Nole, *Predsjednice* Warnera Schwaba, *Bakino srce* Ivana Vidića), a četrdesetu obljetnicu umjetničkog djelovanja obilježila je 1999. u osječkom HNK-u kao gospođa Frola u Pirandellovoj *Tako je (ako vam se čini)*, u režiji Joška Juvančića.

Za glumicu koja je tijekom čitave karijere bila razapeta između istine života i istine kazališta, pri čemu su joj se te dvije razine postojanja često ispreplitala, bio je to više nego logičan te, sudeći po njezinim izjavama, itekako osviješten izbor: *Predstava... postavlja pitanja o kojima svatko razmišlja: jesam li osoba kakvom se smatram, kakvom se predstavljam, ili onakva kakvom me vide drugi?... Budući da su razni ljudi pokušavali kopati po mom privatnom životu, sudbinu obitelji Frola iz predstave doživjela sam dijelom kao i svoju biografiju.*

Glumicom kakva je doista bila, Mariju Kohn nemoguće je, međutim, portretirati u ova-koj brzopoteznoj skici u kojoj nedostaje mnogo toga, od njezinih kasnijih filmskih i televizijskih uloga (a nanizala ih je još šezdesetak), preko anegdotalnih dodira s velikanima hrvatske književnosti i kazališta (na uložu u *Vučjaku* Krleža joj je, primjerice, zahvalio buketom i porukom u kojem je pisalo: *Evi Marije Kohn, koja je stigla ravno iz japanske lupare*) do mnogih drugih kazališnih iskustava, uključujući i ona iz Domovinskog rata kada je po bojišnicama izvodila svoju poznatu monodramu *Koncert za ženski glas i hrkanje*.

Nedostaje, napokon, i ono najvažnije, živa slika njezina karaktera, a svi koji smo s Marijom imali priliku raditi pamtim je po duhovitosti, vedrini i otvorenosti koja bi se mogla opisati i onom poznatom izrekom: *nije imala dlake na jeziku*.

Posljednji put Mariju Kohn vidio sam na pozornici u ljeto 2010., u jednoj od repriznih izvedbi predstave *Na taraci*, u parku Umjetničke škole u Dubrovniku. Redatelj Joško Juvančić okupio je u njoj petero naših glumačkih veterana (uz Mariju tu su još bili Pero Kvrđić, Tonko Lonza, Miše Martinović i Milka Podrug Kokotović), ispisujući tako posljednje poglavlje cijele jedne epohe u povijesti hrvatskog kazališta i Dubrovačkih ljetnih igara.

Osam ljeta kasnije Miše Martinović oprostio se s Marijom Kohn pismom koje je pročitano na komemoraciji održanoj u dubrovačkoj Saloči od zrcala. Napisao ga je zagledan u fotografiju na kojoj su njih dvoje snimljeni u prizoru iz Vojnovićeva *Sutona* igrana u Sponzi neke davne godine njihove mladosti. Pažnju su mu privukli Marijin pogled i istina u glumačkim očima koja nadmašuje samu sebe. U tom pogledu velike teatarske dive, moje Mare Lopujke, naslutio je gospodar Miše tajnu i smisao glumačkog poslanja; vidio je onu iskru stvaralačkog genija koja je, u to sam siguran, podjednako snažno plamtjela i u očima preplašene debitantice na pozornici starog Bondina teatra godine Gospodnje 1950.